

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

BİLGE KARASU'NUN GECE ROMANINDA MODERNİZM ELEŞTİRİSİ*

Elif NALBANT¹

Doktorant

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

E-mail: nalbant.elf@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-8559-9176

Öz

Bu makalenin temel amacı, bir edebiyat eserini sosyolojik bir yaklaşımla ele alarak, Bilge Karasu'nun Gece romanında modernleşme ile ortaya çıkan sorunlardan roman anlatısının nasıl etkilendiğini açığa çıkarmaktır. Çalışma temel olarak a) iktidarın nasıl temsil edildiği, b) iktidar ile birey arasındaki ilişkinin nasıl temsil edildiği ve c) iktidar ile birey arasındaki ilişkinin yarattığı sorunların nasıl temsil edildiği üzerine kuruludur. Böylece Gece romanındaki veriler ışığında, totalitarizm, gözetim, şiddet, söylenti, kötülüğün sıradanlığı ve yabancılaşma kavramlarının modern dönem ile kurduğu bağ, söylem analizinin temel kavramlarından olan bağlam, anlam ve yansıtırlık odağı alınarak yorumlanmıştır. Metnin analizi, romanın, modern dönemde yaşanan toplumsal, bireysel ve politik sorunların eleştirisi olarak okunması açısından faydalı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Modernizm, Totalitarizm, Korku, Kötülüğün Sıradanlığı, Yabancılaşma

Alan Tanımı: Sosyoloji

* Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** nalbant.elf@gmail.com

Atf (APA): Nalbant, E., (2023), Bilge Karasu'nun Gece Romanında Modernizm Eleştirisi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 15 (1): 1-20, <https://doi.org/10.55978/sobiadsbd.1162344>.

Lisans: Bu makalenin kullanım izni Creative Commons Attribution-NoCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) lisansı aracılığıyla bedelsiz sunulmaktadır.

CRITICISM OF MODERNISM IN BİLGE KARASU’S NOVEL OF NIGHT

Abstract

This study aims to reveal how the narrative of the novel is affected by problems that arise with modernization in Bilge Karasu's Night novel by considering a literary work with sociological approach. In this study, it was found a) how power is represented, b) how the relationship between power and individual is represented c) and how individual problems created by the relationship between power and individual are represented, using one of the qualitative research methods discourse analysis. Thus, in the light of the data in Night novel, the tie between the concepts of totalitarianism, surveillance, violence, rumor, the banality of evil and alienation with the modern period has been interpreted by focusing on context, meaning and reflectivity, which are the basic concepts of discourse analysis. The analysis of the text will be useful in terms of reading the novel as a critique of the social, individual and political problems experienced in the modern period.

Keywords: *Modernism, Totalitarianism, Fear, Banality of Evil, Alienation*

JEL Code: *Z0*

1.GİRİŞ

Toplumsal düzeyde meydana gelen değişimler yazın alanında da yeni edebi formların doğuşuna kaynaklık etmiştir. Bunlardan biri olan distopyalar, ideal bir toplum ve devlet tasviri yapan ütopyik kurguya da karşıt olarak, temellerini Batı uygarlığının 18. yüzyılda eriştiği Aydınlanma düşüncesindeki köklü fikrîsel dönüşümlerin eleştirilerine yaslanmaktadır (Vieira , 2010: 12). Bilindiği gibi Aydınlanma düşüncesi ile beraber akılçılık (rasyonalizm) hâkim ekollerden biri haline gelmiştir. Bununla birlikte, dini ve kutsal metinleri hakikatin merkezine yerleştiren geleneksel skolastik anlayışın yerini insanı, insan aklını ve deneyimlerini evrenin ve hakikatin nihai ölçüsü olarak gören yeni bir zihinsel formasyona bırakmıştır (Çiğdem, 2017: 60). Böylece din yerine bilim, din adamlarının yerine filozoflar, Tanrı'dan gelen emirler yerine doğa kanunlarının ikame edildiği söylenebilir. Aynı zamanda bu dönemde toplumsal hayatta bütün doğaya dair sorunların çözümünde kullanılan akli ve o aklın ürünü olan bilimsel yöntem ve deneyden yararlanma ön plana çıkarılmıştır. Aydınlanma, bu araçlar ile insanı ve toplumu en mükemmele ulaştırma iddiasını da taşımaktadır. Zira Aydınlanmacı fikirler sayesinde, yönetim erkinin bütün baskı ve kötülüklerinin ortadan kalkacağı, böylelikle de bireylerin doğuştan geldiği varsayılan haklarına

erişerek tüm potansiyelini açığa çıkarabileceği bir özgürlüğe ulaşacağı öngörüsünde bulunulmuştur (Bottomore, 2002: 19).

Ancak, bu gelişmeler, kimi düşünürlere göre madalyonun yalnızca bir yüzündeki gerçekliğe ışık tutmaktadır. Madalyonun öteki yüzünde ise akıl aracılığıyla tahakküm ilişkilerinin yeniden üretildiği karanlık bir yön bulunmaktadır. Bu fikri paylaşan düşünürlerden Horkheimer ve Adorno (1995: 108), Aydınlanmanın karanlık tarafını kapsayan yıkıcı yönünü akıl eleştirisi üzerinden tartışmışlardır. Onlara göre, Aydınlanma düşüncesi, insanlığı eski düzenden kurtararak, bireyi akıl aracılığıyla her açıdan özgürleştireceğini savunsada zamanla meydana getirdiği sonuçlar tahmin edilenin çok ötesine geçmiştir. Çünkü zincirlerinden kurtulan akıl, sınır tanımaz bir kudrete kavuşarak, düşünülenin aksine, bireysel özgürlüğü tehdit eden asli araç haline gelmiştir.

Bu durumun ortaya çıkmasında, doğa üzerinde kurulmak istenen egemenlik anlayışının zamanla toplumun tamamını cenderesine alan bir biçime doğru evrilmesi de yatmaktadır. Böylece, tıpkı doğa gibi, bireyler de kontrol edilebilir ve yeniden kurgulanabilir bir nesne olarak görülmeye başlanmıştır. Bu ise totaliter bir anlayış içinde bütün bireyleri tek bir potada erimeye mahkûm ederek tüm toplumu baskı altına alabilen bir anlayışı beraberinde getirmiştir. Başka bir ifadeyle, Aydınlanma düşüncesinin, doğayı bir nesneye indirgemesi toplumsal ilişkilerinde araçsal bir şekle bürünmesine yol açmıştır (Jay, 2005: 377). Bunun sonucunda özerk bir özne olarak birey, toplumsal ve siyasi alandan adeta silinmiştir. Aydınlanmanın değerleri, insanları mitler ve korkular ile çevreleyen geleneksel hükmetme biçiminden kurtarmaya çalışırken, insanlar, bilimsel bilgi ve teknolojinin yönetiminde çalışan modern aygıtlar tarafından kitlesel düzeyde işleyen idari ve ticari tahakkümlerin doğurduğu yabancılaşma ve korkuyla karşı karşıya kalmışlardır (Horkheimer ve Adorno, 1995: 29-40).

Diğer yandan, savaşlarda ortaya çıkan korkunç sahneler, bilimin ilerlemesiyle birlikte meydana gelen kimi olumlu gelişmelerin neredeyse zihinlerden silinmesine neden olmuştur. Çünkü teknik ilerleme büyük kitleler halinde insan topluluklarının yaşamlarını yitirmesine, hayatta kalmayı başarabilen kimilerinin iktisadi varlıklarını hatta yaşam alanlarını kaybetmelerini neden olmuştur. Hayatları katastrofik şekilde değişen bireylerin yaşadığı kimlik krizleri ise Avrupa'da 1930'larda milliyetçi ve faşist eğilimlerin şiddetlenmesi ile sonuçlanmıştır (Durdu, 2005: 134).

Yukarıdaki görüşlere paralel olarak distopyalar da işlerin kötü sonuçlanabileceğini öngören bir yaklaşım ile kurgulanmışlardır (Vieira, 2010: 17). Zeminin, geleceğe

umutla bakan ütopyalardan distopik söyleme kaymasına itici güç oluşturan iki baskın fikir görülmektedir. Bunlardan biri totalitarizm diğeri ise bilimsel ve teknolojik açıdan ilerleme fikridir. 20. Yüzyılda her iki fikir de Avrupa’da yükselen diktatörlüklerin kurulmasında etkin rol oynamışlardır. Edebiyat alanında, bu yaşananlara ilişkin ilk görüntüler Yevgeny Zamyatin (Biz,1921), Aldous Huxley (Cesur Yeni Dünya, 1932) ve George Orwell (Bin Dokuz Yüz Seksen Dört, 1949)’ın yazarlara nesiller boyu ilham veren kanonik distopilerinden gelmiştir (Booker, 1994: 20). Bu çerçevede distopik kurgular, toplum ve politik eleştiriye odaklanmasıyla Nietzsche, Freud, Bakhtin, Adorno, Foucault, Habermas gibi birçok düşünürün toplum ve kültür eleştirilerinin bir projeksiyonuna çok benzemektedir (Booker, 1994: 19).

Bu bilgiler ışığında, en genel anlamıyla belirtmek gerekirse distopyalar, modernitenin yarattığı buhranın bir sonucu olarak ortaya çıkan eserlerdir (Çörekçioğlu, 2015: 25). Modernizmin temel değerlerini oluşturan Bilimsel Devrim, Aydınlanma, Fransız Devrimi, Endüstri Devrimi gibi gelişmeler varoluşçu felsefe tarafından tahtından indirilmişlerdir. Demokrasi düşüncesinin yarattığı despotizm, bilimin kapı araladığı barbarlık ve aklın ürettiği akıldışılık iyilik isterken pandoranın kutusunun açılmasına neden olmuştur. Bu açıdan bakıldığında distopik dünya, modern toplumun bu yönünü içinde barındırmaktadır (Karışan, 2006: 188-190). Yani distopya yazarları da tıpkı sosyal bilimcilerin eleştirilerine benzer bir şekilde mevcut toplumsal ve politik sistemlerin yetersizliğine atıf yapmak istemektedirler (Booker, 1994: 20).

Bilge Karasu’nun Gece romanı da Cengiz’in (2015) ifade ettiğine göre, distopik öğeleri barındıran bir modernizm eleştirisidir. Bu makale de tartışılan temel problem de, genişçe bir perspektiften, modernleşme ile ortaya çıkan sorunların günümüz romanlarında ne şekilde ele alındığı sorusu üzerine kuruludur. Araştırmanın konusu ise, özel olarak Bilge Karasu’nun Gece romanındaki modernizm eleştirisidir. Bu çerçevede, makale, Gece romanı aracılığıyla Bilge Karasu’nun modern toplumda yaşanan sorunları özellikle yönetim aygıtı ve birey arasındaki ilişkiler bağlamında hangi temalar üzerinden ne şekilde ortaya koyduğunu analiz etmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, çalışma, toplumsal bellekte yer edinen modern dönemdeki sorunların yazılı kültürdeki izini sürebilmek açısından önemlidir. Göktürk (2019: 8) tarafından kendini fazla ele vermeyen çetin bir metin olarak tanımlanan eser, nitel araştırma yöntemlerinden söylem analizi kullanılarak yorumlanmıştır. Bu haliyle açığa çıkarılan anlamlar, araştırmacıların olduğu kadar Karasu’nun okur kitlesinde, kitabı, toplum ve edebiyat ilişkisinin tarihsel bağlamı ile birlikte sosyolojik bir okumasının yapmalarına olanak

tanınmaktadır. Ancak hem söylem analiziniz postmodern paradigma içinde yer alması hem de Gece'nin postmodern bir anlatıya sahip olması nedeniyle eserin farklı yorumlara açık olduğunu da belirtmek gerekmektedir.

Eser, İleri'nin (2007: 72-74) tespitleriyle, klasik roman anlayışında olduğu gibi, zamanın ileriye doğru düz bir çizgide ilerlememesi, anlatının parçalı görünümü ve metnin içine kapanık olması nedeniyle özetinin yapılması oldukça güçtür. Ancak, romanın genel planı ve içeriği hakkında bir bilgi verilecek olursa, romanda anlatılan olayların geçtiği zaman ve mekânın tamamen kurgusal olduğunu belirtmekle başlamak gerekir. Bu kapsamda, yaşanan olayların ve bu olaylara sahne olan şehre dair okuyucunun öğrenebileceği tek husus, anlatının ve mekânın tüm unsurlarıyla içinde yaşayanlar üzerinde baskı ve korkuyu büyüyen yerler olarak işlev gördükleridir.

2.İKTİDARIN KISKACINDA PASİFLEŞEN BİREY: TOTALİTARİZM

Korkunun ana izleklerden biri olduğu Gece romanında, bu duygunun sürdürülmesine sebep olan öncelikli neden iktidarın totaliter bir rejim içinde bireyleri ve toplumu bütüncül bir anlayışla kendi ideolojisi çerçevesinde yönetmeye çalışmasıdır. Tüm roman boyunca süren bu yönetim anlayışını okuyucunun çeşitli açılardan görmesi anlatının farklı karakterler tarafından aktarmasıyla sağlanmıştır. Bu karakterlerden biri olan N. aracılığıyla, kamusal alanda yaşanan olayların bireylere, topluma, kendi iç dünyasına ve onun sosyal çevresi ile bağlarına etkisini okumaya imkân tanırken; Güneş Harekâtı olarak adlandırılan iktidardaki bir grubun/partinin üst düzey memurlarından biri olan O.'nun anlatıya dâhil olmasıyla birlikte, yönetimin düşünce biçimi ve işleyiş tarzını açığa çıkartan bir okuma yapılabilmektedir. İlerleyen bölümlerde O.'nun yardımcısı Sevim'in N.'ye yazdığı mektuplar da iktidarın kendi gözünden aktarılan manzarayı daha geniş bir perspektiften görülmesini sağlamaktadır.

Gece'de karşımıza çıkan yönetim biçimi olarak totalitarizm, yirminci yüzyıl kavramlarından biridir. Bu kavram Linz'in ifade ettiği biçimiyle (2008: 34), "bütüncül bir birey ve toplum anlayışına dayalı" siyasal bir sistemdir. Arendt, bu alandaki çalışmaların ilk örneklerinden olan Totalitarizmin Kaynakları'nda (1951) bu görüşe benzer bir şekilde totaliter rejimleri diğer diktatörlüklerden ayıran özelliğin insan hayatının bütün yönlerinin bu rejimin egemenliği altına alındığına dikkat çekmektedir.

Totaliter rejimde, bir toplumun tüm üyeleri toplumsal hayatın bütün ayrıntılarına nüfuz eden resmi ideolojiye uymak mecburiyetinde bırakılmaktadır (Friedrich ve Brezezinski, 1962: 9).Mutlak bir iktidar üzerine kurulu bu sistem, kendini

topluma tek doğru ve gerçek olarak göstermektedir. Bu anlayışı kabul etmeyenler ise düşman ilan edilerek ya terör uygulamalarıyla sindirilmekte ya da ortadan kaldırılmaktadır. Sistemin amacı toplumdaki her bireyi tek bir vücut olarak inşa etmektir. Bu bağlamda totalitarizmin temel meşruiyet ilkesi uyum, birlik ve bütünlük etrafında toplanmıştır (Can, 2005: 56). Burada, siyasi erk, düzenin devamlılığı ve ona olan itaatın sürdürülmesi için “iyi” ve “kötü” ayrımı yapmasının yanı sıra “biz” ve “öteki” karşıtlığı da oluşturmaktadır. Bu ikili ayrımlar arasındaki mücadele, yönetilenler kadar yönetenler arasında da korkuyu besleyerek insanların hayatlarını kâbusa çevirmektedir (Canfora, 2015: 265).

Öyle ki 1930’ların sonuna gelindiğinde Stalin yönetimi altında birçok insan beklenmedik bir şekilde ihbar edilme ve bunun sonucunda düşman veya hain ilan edilerek vurulma korkusu yaşamaktadır. Çünkü Nazizmin irrasyonel ayağı Yahudi karşıtlığı düşüncesine basarken Stalinist irrasyonelite ise toplumun tamamına yayılan bir görünüm kazanarak bireylerin kendini güvende hissetmemesine neden olmuştur. Böylece Nazi polisi hâkim rejim aleyhine var olan eylemlerin peşine düşerken Stalinist müfettişler kimi tezgâhlar düzenleyerek rejim için tehdit olabilecek kişileri etkisiz hale getirmişlerdir (Zizek, 2009: 112).

Romanda, hâkim ideolojiye güveni tam olan O. karakteri de bu düşünceye benzer bir şekilde en yakınlarımıza bile güvenmememiz gerektiği, zamanı gelince herkesin düşman olabileceği, kuşkulananın yaşamımızın temelinde yer alması gerektiğini sık sık dile getirmektedir (Karasu, 2019: 83). Çünkü rejimin sürdürülmesinde “öteki” olmaya başlayan herkes tehlikeli hale gelecektir. Nitekim O.’nun görece güvendiği yardımcılarında biri olan Sevim, yurtdışında ülkeyi temsil etmek üzere görevlendirilmek istenen N.’yi toplantıdan önce ölmeyecek şekilde kendileri tarafından yaralanacağını, suçun “düşmanlara” atılarak basında yer alan haberlerle onlardan baskı yoluyla istediklerini alabileceklerini N.’ye yazdığı mektuplarda deşifre etmesi üzerine öldürülmüştür (Karasu, 2019: 121-134). Sevim’in cinayeti, artık bir tehdit olarak görüldüğü için N. tarafından işlenmiş süsü verilmiş ve N. de tımarhane benzeri bir yere kapatılarak etkisiz hale getirilmiştir (Karasu, 2019). Egemen gücün performansı geleneksel cezalandırma yöntemlerinde görüldüğü gibi beden üzerinde ve modern cezalandırma sistemlerinde olduğu gibi ruhun ıslah edilmesine yönelik olduğu görülmektedir (Foucault, 1992). Bu düşünce biçimi ve eylemler, romanda, Stalin tarzı bir yönetim olduğunu düşündürmektedir.

Totaliter rejimleri, diğer rejimlerin bugünkü ve eski toplumlardaki benzerlerinden ayıran birtakım özellikler bulunmaktadır. Bunlar, totaliter bir ideoloji, bu ideolojiye sıkı sıkıya bağlı bireylerden oluşan tek partinin hâkimiyeti ve gizli

polistir. Aynı zamanda yönetim kitle iletişim araçları, her türlü örgütlenme ve operasyonel silahların tamamının kontrolüne ve tam denetimine sahiptir (Barber, 1969: 7). Bu bağlamda, totaliter bir ideolojinin varlığı ve çıktıları romanın takip eden sayfalarında detaylandırılmıştır. O'nun eğitilmiş kişiler hakkında bilgi toplamak için yetkilendirdiği “gölge” adı verilen kişiler gizli polis olarak sınıflandırılabilir. Anlatı boyunca silahları kullanan tek grup iktidarın emirlerini uygulayan gecenin işçileridir.

Bunlara ek olarak enformasyon, romanda, yönetim aygıtının tekelinde olan kitle iletişim araçları kullanılarak yalan ve çarpıtılmış haberler aracılığıyla verilmektedir. Yukarıda aktarıldığı gibi yurtdışında Güneş Harekâtı tarafından bilinçli olarak yaralanan N.'nin haberi, ülkesine döndükten iki ay sonra sanki yeni yaşanmış ve bir düşman tarafından yapılmış gibi basında yer bulmuştur (Karasu, 2019: 187). Aynı zamanda, iktidar kendi çıkarları için kullandığı bu araçlarda muhalif bir sesin varlığını tespit ettiği takdirde onları basın organlarından şiddet kullanarak dışlamaktadır (Karasu, 2019: 111). Doğrusu, özgür düşüncenin her halükârda kısıtlandığı bir toplum tahayyülünde basın özgürlüğünün olmayacağı da beklenen bir durumdur. Zira sistemin çıkarları ve onun amaçları için kullanılan her öge sıkı bir denetim altında tek elden yürütülmektedir. Bu tekelleşme çerçevesinde, basın ve yayın kuruluşları da toplum mühendisliğini gerçekleştirmek için etkin rol oynamaktadır. Bir başka ifadeyle Althusserci anlamda devletin ideolojik ve baskı aygıtları devrededir. İdeolojik yeniden üretimi devletin işleyişine bağlayan aygıtlar olarak, devletin baskı aygıtlarından hükümet, kolluk kuvvetleri ve hapisane; devletin ideolojik aygıtları içinde ise siyaset ve basın- yayının kullanıldığı görülmektedir (Althusser, 2006: 128).

3.SÖYLENTİ VE ŞİDDET

Eserde, iktidarın toplum üzerinde denetim kurmak için kullandığı bir başka araç olan söylentiler, Allport ve Postman'ın (1947: 503), ifadesiyle doğruluğu kanıtlanma imkânı olmayan gündelik olaylara ilişkin konuların kulaktan kulağa yayılmasıyla aktarılan ve kendine inandırma gayesi taşıyan soyut verilerdir. Lefebvre (1973: 76), resmi iktidarın kendi kontrolü dışında iktidar alanıyla ilgili yayılan söylentilerden tedirginlik duyduğunu bunun sebebinin ise söylentiler aracılığıyla kitleler arasında yayılan bilgilerin basından daha tehlikeli hale gelebileceğini düşünmesinden kaynaklandığını belirtmiştir (1973: 76). Bunun en önemli nedeni, söylentinin kaynağının belirsiz bir yerden çıkması, dolayısıyla onu, iktidar tarafından denetlenmesi zor ve tehlikeli bir medya haline getirmesidir. Bu nedenle söylenti, resmi otorite tarafından denetim altına alınıp üzerinde strateji

geliştirilmesi gereken bir alan olarak görülmeye başlanmıştır (Knapp, 1944: 25-35).

Romanda, anonim bir güç olarak iktidar, korkunun sürdürülmesi için bilinçli olarak yaydığı söylentiler ile bu durumu kendi lehine çevirmeye çalışmakta ve ona olan itaati arttırmak için kullanmaktadır (Karasu, 2019: 101). Hem kendisiyle ilgili hem de yaptırımlarını uygulayan memurları gecenin işçileri hakkındaki ürkütücü söylentiler halk arasında fısıltı ile yayılmaktadır (Karasu, 2019: 44). Bunlardan biri de, insanların, bilinmeyen söyletme uzmanı olarak adlandırdığı bir grubun, kalabalığın içinden rastgele birini seçerek, kimi bilimsel yöntemler aracılığıyla insanların düşündüğü ne varsa söyletmek için işkence yaptığı yönündedir (Karasu, 2019: 70). Buna benzer bir durum, Orwell'in (2000) 1984 romanında düşünce suçu olarak karşımıza çıkmaktadır. Düşünce Polisleri, iktidardaki partinin belirlediği düşünce kalıplarının dışına çıkarak mevcut düzeni sorgulamaya çalışan herkesi tutuklamaktadır. Bunlar daha sonra işkence yapılarak beyinleri yıkanan ve sisteme uyumlu bir düşünce yapısına sahip bireyler olarak yeniden kurgulanmaktadır. Her iki durumda da arzu edilenin, iktidarın otoritesine zarar verecek bütün görüşlerin düşünülmesinin dahi engellenmek istendiği görülmektedir. Bunu duyan insanlar, iktidara karşı muhalif düşüncelerinin anlaşılacak açık hedef haline gelmekten korktuklarından kendi zihinlerinde bile pasifleşebilmektedir.

Ne var ki bu korku ortamını besleyen söylentilere eşlik eden somut şiddet eylemleri de bulunmaktadır. Bu şiddet gecenin işçileri adı verilen bir grup tarafından uygulanmaktadır. (Karasu, 2019: 18) “Artık herkes karnının içinde duyduğu korkuyla beraber ölümcül bir hastalığın sonunu bekler gibi” (Karasu, 2019: 57) yarın başına ne geleceğini bilmemenin korkusu ve sağ çıkabilme umuduyla uykuya dalmaktadır. Herkes bu tahakkümün altında ezilmeye ve sinmeye alışmıştır. Adeta çaresi olmayan bir hastalığa tutulmuş gibi şiddeti kaderlerinin bir parçası gibi görmeye başlayan halk bu duruma isyan edebilecek gücü kendinde bulamamaktadır.

Balıkçılar sokağında dört köşe ekmekleri tercih etmediği için öldürülen bir genç üzerine çıkan “söylentilere bakılırsa, elinde götürmekte olduğu ekmek dört köşe değilmiş; saçının rengi kara değilmiş; ya da aksayarak yürüyormuş... Söylenti elbet, bütün bunlar. Doğrusunu kimse bilmiyor. Ayrıca, bilinecek bir doğru var mı? O bile bilinmiyor” (Karasu, 2019: 28). Dört köşe ekmekler gecenin işçileri tarafından tercih edilmektedir (Karasu, 2019: 19). Bu haliyle resmî ideolojinin bir yansıması olarak yorumlamak mümkündür. Bireylere, totaliter bir ideolojinin yansıması olarak, dört köşe ekmek tercih etmeyenlerin yani bu ideolojiyi

benimsemeyenlerin bu tür söylentiler aracılığıyla sonunun öldürülen genç gibi olacağı mesajı verilmektedir. Bu şekilde ortaya çıkan söylentilerle desteklenen şiddet, korkuyu besleyerek var olan iktidarın gücünü giderek artırmaktadır.

Arendt'ın ifade ettiği biçimiyle (1997: 56-62), şiddetin örgütlenmiş bir biçimde gelişim göstermesine katkıda bulunan ideolojilerin başında totalitarizm gelmektedir. Bu sistemin varoluşunun temeli de şiddete dayanmaktadır. Yönetimler de, otoriteye itaatin sürdürülmesi için bir makama veya kişiye gösterilen saygının sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir. Ancak modern dünyada otorite varlığını yitirmiş onun yerini şiddet almıştır. Gece romanında da kitlelere dayatılan saygının kaynağını şiddetten aldığı görülmektedir. Gecenin işçilerinin tarafından insanları öldürmeye dek giden şiddet kendilerine de yönelebilmektedir. Memurların da kusurlu davranışları neticelerinde tek bir emirle öldürülmelerine neden olabilmektedir (Karasu, 2019: 45). İnsanlar arasında zaman zaman bu durumun övgüye değer görülmesi Weberci anlamda bir karizmatik otoritenin varlığına işaret etmektedir. Weber'de her biri itaat temelleri bakımından birbirinden ayrılan otoritelerden biri olan karizmatik otorite, bağlılık ve itaat aşıl原因an sıra dışı kişisel yetenekler aracılığıyla meşrulaştırılmaktadır (Ritzer ve Stepnisky, 2013: 243).

4.GÖZETİM VE KONTROL

Bir hapisane modeli olarak mahkûmu denetlemek üzerine tasarlanan panoptikon, Foucault'nun merkeze iktidarı koymasıyla panoptik toplumu modeline dönüşmüştür. Panoptikon, modern iktidarın gözetim yönteminin anlaşılabilirliği için büyük bir öneme sahiptir (Foucault, 1992). Bu sistemde iktidarın görünmeden gözetleyen özelliği bir mistifikasyon yaratmaktadır. Aynı zamanda iktidarı bir fetişe dönüştürerek toplum için ulaşılmayan ve parçalanması olanaksız kutsal bir yapı olarak toplumsal bilince yansıtılmaktadır. İktidarın bu yeni hali, bireylere “sürekli izleniyorsun” mesajı verilerek toplumun bilincine hükmetmeye başlamaktadır. Bu durum, iktidarın, görünmeyeni görebilen ve duyulmayı duyabilen tanrısal bir forma bürünmesine neden olmaktadır. Böylece, toplumsal bilince yerleşen kuşku onu sakatlayarak kendisine itaat edilmesini sağlamaktadır (Foucault, 1992: 152). Bunun sonucunda görünmez iktidarın belirsizlik yaratması ile aklın muhakeme gücü zayıflamakta; beden de ise izah edilemeyen büyük bir korku öbeğini ortaya çıkarmaktadır. Görünmeyen bu iktidar, çağdaş yaşamda bireylerin gündelik hayatlarını şartlandırmıştır (Köse, 2011: 206).

Gece ile sembolize edilen yönetici aygıtın kim/kimler olduğu bilinmesede, onun bireylerin gerçekleştirdiği tüm faaliyetleri izlediği ve her zaman kara bir bulut gibi

üzerinde gezdiğini düşündürecek yöntemleri bulunmaktadır. Kılıç'ın (2013: 108) ifadesiyle bir “propaganda veya basın grubu” olarak nitelendirdiği işçiler, herkesin geçtiği caddelerde bulunan duvarlara “gece gelecek” yazarak (Karasu, 2019: 41) bireylerin her an gözetlendiğinin altını çizmektedir.

Öyle ki sıradan vatandaşlar, tam olarak nasıl gerçekleştiğinden haberdar olmasalar bile üzerlerinde bir gözün var olduğundan emin hale gelmiş/getirilmişlerdir. Diğer yandan, yönetim kadrosu bile, kendilerini gizli gizli de olsa gözetleyen birilerinin var olabileceği paranoyasına kapılabilmektedir. Bu onlar için de davranışlarını düzenleyici bir öğedir (Foucault, 1992). Harekâtın üst düzey yetkililerinden biri olan O.'da zaman zaman bu konudaki şüphelerini herkesten sakladığı defterine şöyle aktarmaktadır: “Beni bir gözetleyen olmadığına kalıbımı basabilir miyim? Gözetletense, ölünceye dek belki de sezemeyeceğim biridir.” (Karasu, 2019: 113) Yani iktidarın gözlerinden biri olan O. da herkesten olup bitenin saklandığı gizli bir oluşumun tam merkezinde olmasına rağmen toplumun geneline yayılan takip edilme korkusunu yaşamaktadır. Gece romanında toplumun yapısı ve kaynağı belli olmayan, hatta varlığının kesin dahi olmadığı görünmez bir iktidar aracılığıyla izlenme durumu panoptikon ile örtüşmektedir. İktidarın her yerde olduğu mesajı iletilmesi gözetlenenlerin belirli davranış biçimleri geliştirmelerini mecburi kılmakta ve propagandanın belirgin bir hal almasıyla da uyumlu bir görünüm çizmektedir.

5.KÖTÜLÜĞÜN SIRADANLIĞI MI RASYONELLİĞİ Mİ?

Romanda karşımıza çıkan “kötülük” Arendt'in (2014) takip ettiği Eichmann davasında olduğu gibi Nazi yönetimi altında geçmiyor olsa da yönetim stratejileri ve O. karakterinin eylemleri ile Eichmann arasında benzerlikler bulunmaktadır. Ayrıca sistem için tehlikeli görülen kişilerin öldürülmek üzere gönderildiği yeşil alan/atış alanı toplama kamplarını hatırlatan bir görünüme sahiptir. Bu çerçevede O.'nun merkezi güce itaati Arendt'in kötülüğün sıradanlığı kavramı ve bu kavramın yeniden bir okuması olarak Bauman'ın modern zamanlarda kötülük ile rasyonellik arasında kurduğu bağ açısından açıklanmaya çalışılmıştır.

Bauman'a göre, (1997: 41) itaat eğilimi bireylerin kendilerini otorite ile özdeşleştirmeleri neticesinde ortaya çıkabilmektedir. Bu durum, onların, üstlerin emirlerine harfiyen uymalarını engelleyecek bütün etmenleri görmezden gelme ve bağlı buldukları örgütü her şeyin üzerinde tutma eğilimi olarak da tanımlanabilir. Bunun sonucunda bastırılması ve ortadan kaldırılması gereken etmenler kişinin yaptıkları tercihler ve kendi görüşleridir. Bu görüşlere benzer şekilde, O., hiyerarşide onun üstünde olan kişilerin buyruklarını her şeyin

üzerinde görmektedir. Bu buyruklar ile var olduğunu düşünecek kadar ileri giden O., emirleri verenlerin sadece onları değil aynı zamanda bütün dünyayı ayakta tutacak herkesten aşkın kişiler olduklarına inanmaktadır (Karasu, 2019: 83-84). Bu yüzden yönetimin hatalı gibi görülecek davranışları bile örnek alınmalıdır. Çünkü bu kişilerin yapmak istedikleri tek şey sadece belirledikleri amaçlara ulaşmak istemeleridir. Bu durum ise iyi ya da kötü her eylemi meşru kılmaktadır. Böylece O., otorite ile kendini özdeşleştirerek koşulsuz şartsız ona itaat etmektedir. Bu durumun bir getirisi ise, O'nun ifade ettiği gibi, ödevinin “her işi herkese kendi gözümüzle (elbette, Hareket'in yönetici takımının benimsenmesine karar verdiği bu gözle bizim gerçek gözlerimizin hiçbir ilişkisi yoktur, ama bunun da bilinmemesi gerekir) göstermek..” (Karasu, 2019: 103-104) tir.

O.'nun da çoğu zaman düşüncelerini açıklarken “biz” ifadesi kullandığı görülmektedir. Örgüt bir vücut olarak düşünülürse O. da bu vücudun koparılamaz bir uzvu olmuş ve işleyen sistem ve amacı ile yekpare hale gelmiştir. Böylece bireysel karar verme mekanizmaları ortadan kalmış ve onun yerini sorgulamaya ve düşünmeye ihtiyaç duyulmayan bir itaat almıştır. O.'nun kendisi de tek başına düşünen bir birey olmaktan çıkmıştır. Onun için ölen yahut işkence gören insanlar bir şey ifade etmemektedir. Dahası, kendisi bu sistemi besleyen planlar yaparak tarihin akışını onların karar verdiği gibi yön değiştirmesi adına çabalamaktadır (Karasu, 2019: 118).

Arendt'e (2014: 294) göre, Yahudileri toplama kamplarına götürmekle yetkilendirilmiş bir subay olan Eichmann zekâ yoksunu birisi değildir. Ancak onu çağının önde gelen suçlularından biri haline dönüştüren yegâne şey “fikirsizlik”tir. Bu sebeple Arendt, eylemleri hakkında insani sorumluluklar nezdinde fikir yürütme yetisine sahip olmayan ve insani sorumlulukları ile görev sorumluluğu arasında ayırım yapamayan bireylerin totaliter sistemler eliyle araçsallaştırılmaya en müsait kişiler olduğu tespitinde bulunmuştur. Böylece kötülüğün yayılması daha kolay hale gelmektedir.

O. kendi kişisel çıkarları için birine kötülük etmemektedir. Ancak konu memuru olduğu örgütün ideolojisini yaşatmak olduğunda, kötülüğü sistematik bir hale getirebilmektedir. Arendt'in (2014) da üzerinde durduğu gibi totaliter hareketlerle “kötülüğün sıradanlığı” arasında bir bağ bulunmaktadır. Burada da insanların üzerinde tahakküm kurabilmek için yapılan eylemler kötülüğü olağan hale getirmiştir. Eichmann davası sürecinde açığa çıktığı gibi, O. da verilen emirleri yerine getirip üstlerinin gözüne girme amacıyla planlar yapmaktadır. O.'da,

Eichmann gibi, “basit ve bencil” bir sıradanlığa sahiptir ve asıl dehşet verici olan da budur.

Bunun yanı sıra, Bauman (2020: 78), modern kötülüğün sıradanlığını göz önünde bulundurduğunda, Eichmann’ın düşünmeden kaçınma yahut düşünme yeteneksizliğinin suçlanabileceği son kusur olduğunu dile getirmiştir. Ona göre modern bürokratlar, akıl dondurucu başarıları elde etmedeki kilit rolleri için ulaşılması istenen amaca en uygun araçları seçerek gidilecek yerin en kısa, en ucuz ve en az riskli yolunu bulmak için akıl kullanarak, hedefe ulaşmayı zorlaştıran her şeyi saf dışı bırakmaktadırlar. Rasyonel hesaplamanın yüksek ustaları olarak ölçmeleri ve hesaplamaları gerekmektedir. Yani Eichmann, aslında “Weber’in amaca odaklı aklın berraklığını bozmaya yatkın herhangi bir dünyevi kirliliğin lekemediği temiz ve saf ideal tiplerden gelmiş tam bir bürokrattır” (Bauman, 2020: 79). Bu yüzden “bürokratik şekilde yönetilen ve yapılan kötülüklerin farkı (özellikle toplumlarda modern bürokrasi ve onun “bilimsel iş yönetimi” icat edilmeden önce dadanmış olan kötülüklerle kıyaslanıp bakıldığında) sıradanlığından çok rasyonelliğindedir” (Bauman, 2020: 79).

Arendt’in düşüncesine benzer şekilde Bauman da Eichmann’ın kurbanlarının ve Eichmann’ın bizim gibi insanlar olduğunu düşünmektedir (Bauman, 2020: 84). Bu yüzden normal insanlarda da bu eğilimin var olduğu düşüncesi rahatsızlık vermektedir. Çünkü bizi dehşete düşüren şey hayvanların ve iblislerin davranışlarının hayvanlar ve iblisler gibi olması değil insanların, hayvanlar ve iblisler gibi davranmasıdır (Neiman, 2006: 292). Eğer canavarca işlere kalkışanlar sadece canavarlar olsaydı, dünyanın yaşamak için daha güvenli bir yer haline dönüşeceğini düşünülebilirdi. Çünkü sosyopatları ve psikopatları tespit edecek uzmanlar, onların toplumdan tecrit edilmesine karar veren yargıçlar ve kapalı kapılar ardında tutulduklarından emin olmamızı sağlayan güvenlik güçleri bulunmaktadır. Dolayısıyla bize zarar verecek bozukluklara sahip insanlara karşı görece koruma altında olduğumuzu düşünebiliriz (Bauman, 1997: 150-169). Ancak normal insanlar insanlık dışı özellikler barındırarak sadist ve sapkın davranışlar sergilemeye meyilliyse, o zaman, onları ayırt edebilmek için kullanılan yöntemler saf dışı kalacaktır. Böylesi bir durumda ise herkes savunmasız ya da potansiyel olarak suçlu konumuna düşecektir. Bu durumda Eichmannlar yan dairemizde yaşıyor, bizimle beraber aynı caddede yürüyor, sinemaya gidiyor veya toplu taşıma araçlarını kullanıyor olabilirler. Bu insanların da uygun şartlar oluştuğunda tıpkı Eichmann gibi davranacakları düşünülebilir (Bauman, 2011: 88-187).

6.YABANCILAŞMA

Yabancılaşma sorunu, sosyoloji alanında yaygın olarak ele alınmış bir konu olmasının yanı sıra çağdaş sosyoloji çalışmalarında önemli bir yere sahiptir. Kongar'ın (2014: 464) ifade ettiği şekliyle, genel olarak yabancılaşma kavramı, bireyin doğal çevresine olduğu kadar kültürel ve toplumsal çevresi ile kurduğu uyum örüntülerinin azalması; özellikle yakın çevresi üzerindeki denetim gücünün gerilemesi ile beraber bireyin her geçen gün çaresiz ve yalnız olduğu duygularına kapılmasına neden olan bir durum olarak tanımlanmaktadır. Gece romanında baskının, bireylerin düşünsel ve fiziksel eylemlerini gerçekleştirmek için hareket sahası bırakmamış olması yabancılaşmaya neden olmaktadır. Çalışmada, Melvin Seeman'ın (1959: 783) modern ampirik bir çaba ile bağlantı kurarak açıklamaya çalıştığı yabancılaşmanın alternatif anlamları arasından güçsüzlük, anlamsızlık, normsuzluk/kuralsızlık, sosyal izolasyon/tecrit ve kendine yabancılaşma kavramları üzerinden analiz yapılmıştır.

Eserde, en belirgin yabancılaşma boyutu, güçsüzlük bakımından yabancılaşma olarak görülmektedir. Seeman'a (1959) göre güçsüzlük bağlamında yabancılaşma, bireylerin etrafında olup bitenlere karşı hiçbir kontrollerinin olmadığı hissine kapıldıkları durumları içermektedir. Anlatıda sık sık "gece" benzetmesi üzerinden onun karanlık yönüne, her şeyi bir kara delik gibi yutmasına ve bilinmezliğine gönderme yapılan Güneş Harekati'nin, insanlara topyekûn baskı yaparak onları kontrol altında tutan ve hiç kimsenin kurtulmak için bir çözüm yolu bulamadığı yaptırımları başlıca etmendir.

Gece, memurları aracılığıyla insanların bütün yaptıklarından haberdardır. Sadece ona boyun eğmeyenler değil, onunla ilgili karşıt fikirlere sahip olanlar bile tespit edilerek cezalandırılmaktadır. Bu durum hayatlarının her alanında onlara hükmeden güç karşısında herkesi çaresiz bırakmaktadır. Bazı insanlar adeta robotlaşarak bu duruma duyarsız hale gelmeye başlasa da romanın başkarakterlerinden olan N. için bu durum biraz daha farklıdır. Her şeyin farkında olan N., içinde yaşadığı hayattan pek de memnun değildir; ancak elinden bir şey gelmeyeceğinin de bilincinde olarak umutsuzluğa sürüklenmektedir (Karasu, 2019: 21-22).

Takma adıyla yayımladığı bir yazısında N., yaşamlarının her alanında yüzleşmek zorunda kaldıkları baskıcı gücün her yerde oluşunu, giderek arttığını ve onları nasıl da güçsüz kıldığını, en ücra köşeleri dahi saran böcekler üzerinden bir benzetmek yaparak anlatmaktadır (Karasu, 2019: 107-108). Bu öyküsünde insanların içinde buldukları durumu hayvan metaforu ile vermeye çalışan N.,

kendisi kadar diğer insanların da etrafını çevreleyen bu güç karşısındaki köşeye sıkışmışlığını ve umutsuzluğunu da dile getirmektedir. Seeman'ın ifade ettiği gibi (1959: 784-785), kendi davranışlarının toplumdaki sorunları iyileştiremeyeceğini ve artık tamamen etrafını saran gücün elinde bir kumanda olarak yönlendirildiği düşüncesi yabancılaşmanın bu boyutuna neden olmaktadır.

Bireyleri yabancılaşmaya sürükleyen bir diğer durum ise, onların çevresinde yaşadıklarına bir anlam verememesiyle beraber gelmektedir (Seeman, 1959). Aynı zamanda neye inanacağına karar veremeyen insanlar anlam arayışlarına yanıt bulamadıklarında zihinlerindeki boşlukları dolduramayabilmektedir. Bu durum da Seeman'ın (1959) anlamsızlık olarak nitelendirdiği bir başka yabancılaşma biçimini doğurmaktadır. N., de roman boyunca yaşadıklarına bir anlam vermekte güçlük çekmektedir. Bir gün evinden alınarak Yargılamalar Bakanlığı'na götürülen N.'nin, sicil odasında nedenini bilmediği ve sonrasında kimsesinin bir açıklamada bulunmadığı şekilde sorguya çekilmesi, arkadaşının yaşadığı mahalleye gidiş yolunda çocuklar tarafından kovalanırken gündüzcü diye bağırmaları, gezintisi esnasında gececi ve gündüzcü olarak ayrılan bir grubun birbirlerine ateş ederek son kişi hayatta kalana kadar oynadıkları oyuna şahit olması, yoluna devam ederken Ulusal Kitaplık ya da Bilgiler Sarayı olarak adlandırılan “Escher'in görelilik tablosunu” (Uyanık, 2020) andıran mimarileriyle hayrete düşmesi, peşine takılan “gölgeler”(gizli polis) ile hayatına o farkında olmadan müdahale edilmesi yaşamını giderek anlam verilmesi zor bir kargaşa içine sürükleyerek onu her alanda bir isteksizlik ve boş vermişliğe götürmektedir (Karasu, 2019: 174). Bazen öyle bir noktaya gelir ki yaşadıklarının gerçek mi yoksa rüya mı olduğunu sorgulamaya girişir. Anlatı boyunca, gerçekte neyin neden yapıldığı herkes için bir muammadır. İnsanlar bu düzen içerisinde gecenin işçilerinin neden özellikle gençleri hedef aldığını, onlara neden kesici delici aletlerle işkenceler yaptığını veya onları neden öldürdüğünü bilmemektedir. Sadece ortalıkta dolaşan kimi söylentiler mevcuttur. Bu ayakları yere basmayan düzenin içerisinde kuklaya dönen insanlar gecenin işçileri tarafından öldürülmekten kurtulsalar bile, bu sefer de, kendilerini anlamsızlık denizinde boğulurken bulmaktadırlar. Yabancılaşmanın derinleşmesiyle beraber onlar için yaşamın ya da ölümün anlamı neredeyse ortadan kalkacak bir vaziyete bürünmüştür.

Bir başka yabancılaşma türü olan sosyal izolasyonu Seeman, (1959: 788-789) genel olarak açıklayacak en iyi yaklaşımın değer yargıları ile bir bağ kurularak mümkün olacağını savunmaktadır. Kendini soyutlayarak yaşadığı topluma yabancılaşan bireyin, toplum tarafından yaygın bir şekilde değer atfedilen

hedeflere ve inançlara herhangi bir değer veremediği durumlar sosyal izolasyon bakımından yabancılaşmaya işaret etmektedir.

N., toplumdaki insanların büyük çoğunluğunun yönetim ve onun memurlarına karşı kimi zaman ılımlı ve empati dolu düşüncelerinden dolayı diğer insanlara karşı mesafelidir. (Karasu, 2019: 31). Topluma karşı mesafeli olma durumu onun çevresindekilerle hislerini ve düşüncelerini paylaşmak yerine toplumda meydana gelen yıkımlar, ölümler, acılar karşısında kendisini ifade edebilecek tek unsur olan dil aracılığıyla başına gelenleri ve duygularını bir deftere aktarması ile sonuçlanmıştır (Karasu, 2019: 15-16). N.'nin kendisini bu kadar yalnız ve soyutlanmış hissetmesine neden olan durumlardan biri de diğer insanların meydana gelen insanlık suçları karşısında kayıtsız bir ruh halinde olmalarıdır. Bu durum onun düşün dünyası ile örtüşmemektedir (Karasu, 2019: 155). İnsanlar artık “kendilerini daha az ürküten ne varsa, ona inanmak istemektedirler” (Karasu, 2019: 30). Toplumun büyük bir bölümüne yayılmış bu “kaygısızlık” hali N.'nin kendisini soyutlanmış ve yalnız hissetmesine neden olarak diğerlerine cephe almasıyla sonuçlanır (Karasu, 2019: 155).

Yabancılaşmanın alternatif anlamlarından bir diğeri olan kendine yabancılaşma, bir bireyin eylemlerine ve kendisine seyirci bir konuma gelmesi olarak açıklanabilir. Böylelikle artık kendisinden başka bir “ben” haline gelmesine neden olan bu durum, kişinin benliğinden kopuş sürecine işaret etmektedir (Seeman, 1959). Esasen buraya kadar tespit etmeye çalışılan sosyal izolasyon, güçsüzlük, anlamsızlık bakımından yabancılaşmanın kendine yabancılaşmayı körükleyen çıktılar olduğunu söyleyebilmek mümkündür.

Aydın bir yazar olan N. de her ne kadar muhalefetini sergileyemediği bir iktidar altında ezilmiş olsa da bu durum onun bilinçaltına işlemiştir. Öyle ki bir rüyasında iktidarın memurları ile burun buruna geldiği bir an içindekileri söylemekten çekinmemektedir (Karasu, 2019: 217-220) İfade özgürlüğünün kangren bir kol gibi kesilmiş olmasının verdiği acı, rüyasında sert bir tepki olarak açığa çıkmıştır. Bu baskılanmanın onda yarattığı itici güç, N.'yi artık kendisinde var olan hakikate inanma ve onu dile getirme arzusundan alıkoymaktadır.

Kendisine yabancılaşmaya başlamış olan N., kendini, bugüne kadar sahip olduğu düşünce evreninin tam karşısında bulmaktadır (Karasu, 2019: 219). Hatta artık kendini işkenceye maruz kalan, öldürülen insanlar yerine bunları uygulayanların tarafında görmeye başlayacak kadar öz varlığından uzaklaşmıştır. Sonuç olarak içinden ne bir karşı koyma ne de savunma girişimi gelmektedir (Karasu, 2019: 220).

N., elbette bu zamana kadar otoritenin şiddetli tahakkümü altında sessizliğini sürdürmüş olsa da en azından iç konuşmalarında muhalifliğini sürdürebilmiştir. Ancak romanın ilerleyen kısımlarında kendini savunmanın ancak bir rüya(da) olabileceğini anlamış ve gerçekliğe uyanışı (Karasu, 2019: 221) ile birlikte kendine olan yabancılaşması daha belirgin bir hal almıştır. En sonunda ise, O.’nun ve Sevim’in yüzlerini tek bir yüzde toplanmış olarak hayal ederek ikisini de kendinde birleştirir: “Aynada tanıyamadığım ben. Binlerce parça. Artık bende olmayan yüz binlerce parça” (Karasu, 2019: 230).

7.SONUÇ

Bu çalışmada, Bilge Karasu’nun distopik ve en siyasi eseri olan Gece romanında, yazarın modern topluma yönelik eleştirel yaklaşımı belirlenen çeşitli temaların açılımları vasıtasıyla incelenmiştir. Bu çerçevede, yazarın, özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında Avrupa’da yükselişe geçen totaliter rejimlerin meydana getirdiği yaşam deneyiminden etkilendiği varsayılmaktadır. Bu bağlamda araştırmada, tarihte yaşanan olayların edebiyat alanındaki temsilini sosyolojinin imkânlarıyla tartışmak amaçlanmıştır. Bunun için de incelemeye alınan roman tarih, toplum ve birey ekseninde anlamaya çalışılmıştır. Böylece Gece’de modern dönemde ortaya çıkan bireysel ve toplumsal sorunlar üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu sorunları ele alırken totalitarizm, şiddet, gözetim, söylenti, kötülüğün sıradanlığı ve yabancılaşma kavramlarından yararlanıp bir ilişki kurmaya çalışılmıştır.

Gece romanında genel olarak yönetim aygıtının totaliter ideolojilere benzer bir şekilde kurduğu tahakkümün korku üzerinden temellendiği görülmektedir. Bu korku, iktidar tarafından kitleler üzerindeki baskıyı güçlendirmek için bir araç haline getirilmiştir. Böylece kendine has düşüncesi yok edilerek tek tipleştirilmeye çalışan birey, iktidarın ideolojisine eklemlendirilmek üzere baskıyla yönetilmiştir. Aynı zamanda şiddet, iktidarın sürekliliğine tehdit oluşturacak her bireye işkence veya ölümle sonuçlanacak uygulanmalarda görülmektedir.

İktidarın memurları, otoritenin gücünü sakatlayabilecek unsurları ortadan kaldırmaya çalışırken farkında olmadan yaptıkları kötülükleri sıradan bir durum gibi sürdürmüşlerdir. Emirleri uygularken sadece rejimin sürdürülmesi ve otoritenin amacını gerçekleştirmesi üzerinden kendini kurgulayan memurların vicdani bir sorumluluk hissetmemelerinin nedeni sadece fikirsizlik ve hiyerarşik düzende otorite ile kendilerini özdeşleştirmeleri değil aynı zamanda modern dönemdeki rasyonelleşmenin bir getirisi de olarak görülmektedir. Sonuç olarak,

bu durum memurların insani yükümlülükler üzerinde akıl yürütmekten yoksun kalmalarına neden olmuştur.

Kontrol, kitlelerin ve şiddet araçlarının üzerinde olduğu kadar medyanın üzerinde de bulunmaktadır. Medya kuruluşlarındaki haberler tamamen iktidarın kurguladığı biçimde şekillenmektedir. Kitle iletişim araçları aracılığıyla karşıt bir görüş bildirmek isteyen herkes engellenmektedir. Bu durumda ise aydınlar kendilerini ifade edemez hale gelmiş/getirilmiş böyle bir girişime cüret edenler ise şiddet aracılığıyla sindirilmiştir.

Kitleler geldiği son noktada dönüştükleri şey olarak kendilerini kabullenmiş hatta otoritenin eylemlerini mantıklı bulmaya bile başlamışlardır. Sistemin hataları üzerinde düşünce yürütenler olsa bile zamanla herkes iktidarın söylemleri ve yaptırımları aracılığıyla programlanmış bir robot haline dönüşmüştür. İktidarın düşünce biçimi, bireyin düşünceleri içinde harmanlanmıştır. Bunun sonucunda bireyler, ezilen ve sindirilenden yana olmak yerine iktidarın toplum içindeki bir temsilcisi haline dönüşmüşlerdir. Bu durumda totalitarizm, yaratmak istediği tek vücut hedefine ulaşmıştır.

Böyle bir toplumsal yaşam bireylerin yabancılaşması ile sonuçlanmıştır. Bu yabancılaşma biçimleri güçsüzlük, anlamsızlık sosyal izolasyon ve kendine yabancılaşma olarak açığa çıkmıştır. Yabancılaşmayı en çok besleyen faktör iktidarın her alana nüfuz etmesi ve bununla birlikte bireyin düşünemez, kendi kararlarını veremez, yaşananlara bir anlam veremez ve değişime bir katkı sunamaz olmalarından kaynaklanmaktadır. Bireyin özgür düşünce ortamında men edilmesi ve iktidar tarafından yeniden kurgulanmaya çalışılması, onun, toplum içinde olduğu kadar kendi içinde de erimesine neden olmuştur.

Sonuç olarak, Aydınlanma döneminde insan aklına verilen büyük değer modern dönemde yaşanan kötülöklere kaynak etmesi yazın alanında da kendini göstermiştir. Bu durum, geleceğe karşı iyimser bir bakışı simgeleyen ütopyacı geleneğin yerini soğuk rüzgarların estiği karanlık, karamsar ve bunaltıcı bir anlatının hâkim olduğu ve kendini gelecekte yaşanacak olumsuz meselelere dair bir uyarıcı rolünde gören distopyalara bırakmıştır. Modern dönemde iktidar, rasyonel akıl aracılığıyla toplum mühendisliğini kendi egemenlik arzusu dâhilinde birey ve toplum üzerinde cisimleştirmektedir. Bilge Karasu'nun Gece romanı da modern toplumun getirdiği sorunlardan yola çıkan distopik nitelikli bir eser olarak, bu sorunları kendine has bir bakışla ortaya koymaktadır.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar çalışmaya tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Allport, G. W. ve Postman, L. (1947). An Analysis of Rumor. Public Opinion Quarterly, 8(4), 501-517.

Althusser, L. (2006). Yeniden Üretim Üzerine. Işık Ergüden ve Alp Tümertekin (Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.

Arendt, H. (1997). Şiddet Üzerine. İstanbul: İletişim Yayınları.

Arendt, H. (2014). Kötülüğün Sıradanlığı. Özge Çelik (Çev.). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Barber, B. (1969). Conceptual Foundations of Totalitarianism. C. J. Friedrich, M. Curtis, & B. Barber içinde, Totalitarianism in Perspective: Three Views (s. 3-52). London: Pall Mall.

Bauman, Z. (1997). Modernite ve Holocaust. Süha Sertabiboğlu (Çev.). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Bauman, Z. (2011). Akışkan Modern Dünyadan 44 Mektup. Pelin Sıral (Çev.). İstanbul: Habitus Yayıncılık.

Bauman, Z. (2020). Akışkan Korku. Cumhur Atay (Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Booker, M. K. (1994). The Dystopian Impulse in Modern Literature: Fiction as Social Criticism. Contributions to the Study of Science Fiction and Fantasy . 58. Westport: Praeger.

Bottomore, T. (2002). The Frankfurt School and its Critics. London: Routledge.

Can, N. (2005). Siyaset Felsefesi Problemleri. Ankara: Elis Yayınları.

- Canfora, L. (2015). Avrupa'da Demokrasi Bir İdeolojinin Tarihi. Neşenur Domaniç ve Nusret Arhan (Çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.
- Cengiz, S. (2015). Bilge Karasu'dan Distopik Bir Modernizm Eleştirisi: Gece. *Journal of International Social Research*, 8(37), 49-54.
- Çiğdem, A. (2017). Aydınlanma Düşüncesi. İstanbul: Dedalus Kitap.
- Çörekçioğlu, H. (2015). Modernite ve Ütopya. İstanbul: Sentez Yayınları.
- Durdu, Z. (2005). Aydınlanmanın Diyalektiği: Eleştirel Kuramın Aydınlanma Eleştirisi. *Liberal Düşünce*, 125-136.
- Foucault, M. (1992). Hapishanenin Doğuşu. Mehmet Ali Kılıçbay (Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Friedrich, C. ve Brezezinski, Z. (1962). *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. New York: Praeger.
- Göktürk, A. (2019). Sunuş. B. Karasu içinde, Gece (s. 5-8). İstanbul: Metin Yayınları.
- Horkheimer, M. ve Adorno, T. W. (1995). Aydınlanmanın Diyalektiği-Felsefi Fragmanlar 1. Oğuz Özügül (Çev.). İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- İleri, C. (2007). Yazının da Yırtılıverdiği Yer. İstanbul: Metis Yayınları.
- Jay, M. (2005). Diyalektik İmgelem. Ünsal Oskay (Çev.) İstanbul: Belge Yayınları.
- Karasu, B. (2019). Gece. İstanbul: Metis Yayınları.
- Karishan, K. (2006). Modern Zamanlarda Ütopya ve Karşı Ütopya. İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Kılıç, E. (2013). Gece Nasıl Bir Darbe Romanı. D. Yaşat içinde, Bilge Karasu'yu Okumak (s. 107-117). İstanbul: Metis Yayınları.
- Knapp, R. H. (1944). A Psychology of Rumor Public. *Public Opinion Quarterly*, 8(1), 22-37.
- Kongar, E. (2014). Toplumsal Değişim Kuramları ve Türkiye Gerçeği. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Köse, H. (2011). 'Synoptikon' Evresindeki İletişim ya da Küresel Gözetim Toplumunda İktidar Görünmezliği'nin Sonu. H. Köse içinde, Medya Mahrem (s. 199-224). İstanbul : Ayrıntı Yayınları.

- Lefebvre, G. (1973). *The Great Fear of 1789*. New York: Vintage Books.
- Linz, J. (2008). *Totaliter ve Otoriter Rejimler*. Ergun Özbudun (Çev.). Liberta Yayınları.
- Neiman, S. (2006). *Modern Düşüncede Kötülük Alternatif Bir Felsefe Tarihi*. Ayhan Sargüney (Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Orwell, G. (2000). 1984. İstanbul: Can Yayınları.
- Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2013). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları ve Klasik Kökenleri*. Irmak Ertuna Howison (Çev.). Ankara: De Ki Yayınları.
- Seeman, M. (1959). *On the Meaning of Alienation*. *American Sociological*, 24(6), 783-791.
- Uyanık, B. (2020). *Bilge Karasu'nun "Gece" Adlı Romanının Göstergibilimsel Çözümlemesi*. Kırklareli: Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vieira , F. (2010). *The Concept of Utopia*. C. Gregory içinde, *The Cambridge Companion to Utopian Literature* (s. 1-27). New York: Cambridge University Press.
- Zizek, S. (2009). *Biri Totalitarizm mi Dedi?* Halil Naçaroğlu (Çev.). Ankara: Epos Yayınları.